

Ο ποιητικός λόγος της, στον χώρο του οποίου συγκλίνουν ο Γιάννης Ρίτσος και ο Βλαδίμηρος Μαγιακόφκι, συγκροτείται από την πίστη στην δύναμη της ανθρώπινης καρδιάς να αλλάξει το προφανές και το αυτονόητο. Η ποίησή της αποκτά μεγαλύτερη ένταση με την δυναμική προφορικότητα του λόγου της να διαβάζεται, και γιατί όχι;, να τραγουδιέται, σε μεγάλες λαϊκές συγκεντρώσεις. (Οι στίχοι της ακόμα νομίζω περιμένουν και προσκαλούν τον μελωδό και εννοχρήστρωτή τους).

Η παράδοση της μελοποιημένης ποίησης, που είναι τόσο κυρίαρχη στην σύγχρονη Ελλάδα, υποβώσκει στους στίχους της και δίνει ένα επιπλέον υπόστρωμα αναφορών. Ταυτόχρονα, η ποιητική της γυναικείας απελευθέρωσης, η αντιπολεμική ρητορική και γενικά η γλώσσα της πολιτικής χειραφέτησης και κοινωνικής επανάστασης, δίνει στους στίχους της μια αυθεντικότητα ιστορικού ντοκομέντου, τόσο για την αυστραλιανή ποίηση όσο και την γενικότερη λογοτεχνία της διασποράς.

Η Κριλή ανήκει στην δημιουργική διασπορά που δεν εντειχίστηκε σε φαντασιακές αποδράσεις και συναισθηματικές αναμνήσεις. Στην νέα της χώρα βρήκε την ευκαιρία να αντιμετωπίσει την ζωή και, πάνω απ' όλα, την ιστορία με ένα αγωνιστικό και πολλές φορές μαχητικό τρόπο, με αποτέλεσμα να αποκτήσει την ταυτότητα της «ακτιβίστριας» και επομένως να αναπτύξει μια συλλογική δράση που την μετατόπισε από το περιθώριο της διανοητικής και κοινωνικής ζωής, στο οποίο δυστυχώς φυλακίζονται πολλοί διανοούμενοι και δημιουργοί της διασποράς, μέσα στην καρδιά των μεγάλων αναπροσανατολισμών που διαμόρφωσαν την Αυστραλία.

Το δίγλωσσο θεατρικό της έργο *Η Υπόθεση της Χριστίνας* θίγει με κριτικό και πολυφωνικό τρόπο ένα από τα πιο πολύκροτα σκάνδαλα της κοινωνικής ιστορίας μέσα από την προοπτική του καταδιωκόμενου και του παρία. Με έναν σημαίνοντα τρόπο, η Κριλή προσπάθησε να δώσει φωνή σε όλους αυτούς που δεν είχαν φωνή, καταπιεσμένοι σε μια δύσκολη και εχθρική συγκυρία. Με εύστοχο δομικά τρόπο το θεατρικό της έργο προσφέρει μια αριστοτελική κάθαρση στο αιώνιο δράμα της καταδίωξης του αθώου, που αφορά όλους, πέρα από τις ειδικές συγκυρίες της ιστορίας. Μέσα από την δια-γλωσσική της πορεία και την διαπολιτισμική της θητεία μπόρεσε να συναιρέσει τα διεστώτα των πολιτισμικών συγκρούσεων που υφέρπουν και διαμορφώνουν υπορρήτως τις διαπροσωπικές σχέσεις σε καθημερινό επίπεδο.

Αυτό είναι πολύ σημαντικό γιατί με αυτόν τον τρόπο διαμορφώνει έναν κοινό χώρο, ή επινοεί έναν κοινό παρονομαστή, μέσω του οποίου επικοινωνούν οι κοινωνικές τάξεις και γενικότερα οι

πολιτισμοί πέρα από τις διαφορές και τις αντιθέσεις τους. Ο κοινός παρονομαστής είναι ακριβώς η καθημερινή ζωή των απλών ανθρώπων και ιδιαίτερα της εργατικής τάξης, που αποτελούν τους κεντρικούς θεματικούς πυρήνες της γραφής της. Οι πυρήνες αυτοί λαμβάνουν την πλέον εκτενή και διαρκέστερη μορφή του στο πολύπτυχο μυθιστόρημα *Μονοπάτια της Ελευθερίας*, από το οποίο έχουν κυκλοφορήσει μέχρι σήμερα τρεις τόμοι, *Καταβολές*, *Κυπαρισσόμυλο* και *Κυκλάμινο*.

Μέσα στους τρεις πολυσέλιδους τόμους, η Κριλή γνέφει από μακριά σε σημαντικούς μυθιστοριογράφους του λεγόμενου *roman fleuve*, που αναπτύσσουν σε χώρο και χρόνο τους μυθοποιητικούς άξονες του έργου τους. Στα ελληνικά έχουμε μυθιστοριογράφους, όπως ο Τάσος Αθανασιάδης, ο Μιχάλης Καραγάτσης, ακόμα και ο Θανάσης Πετσάλης Διομήδης, οι *Μαυρόλυκοι* του οποίου θα μπορούσαμε να προτείνουμε ότι ενέχουν μια διαλεκτική ανταπόκριση με το έργο της Κριλή. Το βιβλίο της είναι επίσης το διαχρονικό έπος του καθημερινού ανθρώπου όπως βγήκε μέσα από την Ελληνική Επανάσταση του 1821 και διαμορφώθηκε κάτω από τις πολιτικές συνθήκες που διέπλυσαν το νεοελληνικό κράτος. Επιγράφεται μάλιστα συνολικά *Μονοπάτια της Ελευθερίας* γιατί, μέσα από την ζωή των ασήμαντων πρωταγωνιστών του, ανασυγκροτείται ο πολύπλοκος και πολυεπίπεδος ιστορικός ορίζοντας που προσδιόρισε την αφύπνιση της εθνικής συνείδησης, ως πολιτικού και κοινωνικού συμβάντος πρωτίστως.

Η περιγραφή της ιστορικής πραγματικότητας στα τρία μυθιστορήματα ξεπερνάει κατά πολύ μια οποιαδήποτε ιστοριογραφική ανασυγκρότηση περιστάσεων, συνθηκών και πράξεων. Η Κριλή μπαίνει μέσα στο μυαλό των χαρακτήρων της, τους δίνει εσωτερικότητα και βάθος, διερευνώντας ταυτόχρονα τα κίνητρα, τις προθέσεις και τις ανάγκες τους. Οι χαρακτήρες δεν αποτελούν ακίνητες φιγούρες μέσα σε μια μεγάλη τοιογραφία. Ούτε συνιστούν αφηρημένες ιδέες ενσωματωμένες σε δημοτικοφανή ονόματα. Αντίθετα ως χαρακτήρες με ψυχισμό και διανοητικότητα, ζουν την ζωή τους με πληρότητα, μεταμορφώνονται, αλλάζουν, επινοούν εκ νέου την ζωή τους, κάνουν παιδιά, υποφέρουν, καταδιώκονται, δρουν μόνοι και αβοήθητοι και στο τέλος πεθαίνουν κάποτε με το παράπονο πως δεν ολοκλήρωσαν την προσωπική τους αποστολή και άλλοτε πως έζησαν τη ζωή τους σε υπέρτατο βαθμό ολοκλήρωσης.

Σκέφτομαι σημαίνει επαναστατώ, είχε πει ο Μπέρτολτ Μπρεχτ, και μέσα από αυτήν την επαναστατικότητα, και το πρόταγμα της διαρκούς μεταξίωσης, η Κριλή δομεί λογοτεχνικούς χαρακτήρες

Βρασίδας Καραλής, Ελένη Νίκη, Γιώτα Κριλή και Anna Couani

που δεν είναι μόνο λογοτεχνικοί αλλά συνιστούν ιδιαίτερες εκφάνσεις και ενσωματώσεις του πραγματικών πρωταγωνιστών της ιστορίας. Είναι χαρακτήρες-εμβλήματα μιας εποχής, ουσιαστικά σύμβολα τάσεων και ροπών όπως διαμορφώθηκαν από την νεοελληνική πραγματικότητα και διαμορφώθηκαν από αυτήν.

Οι τρεις τόμοι του μεγαλόπνοου αυτού πεζογραφήματος απλώνονται σε χρόνο και εξελίσσονται μέσα σε ένα ολόκληρο αιώνα αλλά όλοι μαζί συγκροτούν ένα μεγάλο φόρο τιμής στην πατρίδα της Κριλή, τον Μωριά. Μόλις κάποιος διαβάσει τα τρία βιβλία κατανοεί ότι ο μεγάλος και αόρατος πρωταγωνιστής του έργου είναι τα τοπία, οι άνθρωποι και γενικότερα η ιστορική εμπειρία του Μωριά. Πρόκειται μάλιστα μια ιστορική εμπειρία βαπτισμένη στις προσωπικές καταβολές της Κριλή, στην πατρίδα της, το Κερασάρι Αρκαδίας, και την δική της οικογενειακή και προσωπική περιπέτεια κατά την διάρκεια και μετά τον Εμφύλιο πόλεμο. Η ιστορική ανασυγκρότηση που επιχειρεί με τόσο άρτια ψυχογνωσία και ευσυνειδησία η Κριλή αποσκοπεί να κρατήσει την ιστορική μνήμη ζωντανή, γιατί η πατρίδα της, η μητρική εστία και καταγωγή,

υπήρξε το λίκνο της νεοελληνικής ελευθερίας και ταυτόχρονα ο κεντρικός πολιτισμικός άξονας του Ελληνισμού με όλες τις αρετές και τις δυσλειτουργίες του. Και ποιος μπορεί να περιγράψει καλύτερα αυτήν την πραγματικότητα, την μεγάλη γκρίζα ζώνη, την γεμάτη αντινομίες και ελπίδες, που υπήρξε και είναι ακόμα ο Μωριάς, παρά ένα παιδί του τόπου αυτού, ίσως μάλιστα το πιο ευαίσθητο παιδί του γιατί υπήρξε και το πιο πονεμένο;

Από την σκοπιά της Διασποράς μάλιστα όπου βρίσκεται και ακμάζει η Κριλή, η ιστορία του Μωριά, με το μεγάλο στοίχημα της ελευθερίας που παίχτηκε στον τόπο αυτό και τελικά χάθηκε τόσο από εσωτερικούς παράγοντες αλλά κυρίως, κατά την Κριλή, από εξωτερικές πιέσεις και παρεμβάσεις, μεταμορφώνεται σε ένα συμβολικό πεδίο ιστορικής αποκατάστασης της μνήμης και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Η ιστορία δεν μπορεί να τελειώνει με ήττα. Οι πτηνόμενοι έχουν και αυτοί μια ιστορία να πουν και να την μεταλαμπαδεύσουν προς τις νεότερες γενιές απανταχού της γης.

Από το Σύννευ και την εμπειρία της διασποράς, με τον διαρκή συγχρωτισμό με την πολιτισμική και κοινωνική ετερότητα, το μυθιστόρημα ολόκληρο συμβάλλει στο να κοιτάξουν οι αναγνώστες το παρελθόν κριτικά και με αγάπη για να το κατανοήσουν και να το επαναξιολογήσουν. Πέρα λοιπόν από την καλλιτεχνική και κοινωνική του συμβολή, το μυθιστόρημα είναι από την σύλληψή του ένα παιδαγωγικό μυθιστόρημα, ένα Bildungsroman, που αποτυπώνει την ανάγκη αγωγής, δηλαδή μιας εποικοδομητικής σχέσης με τον καλλιτεχνικό λόγο και το ιστορικό του συμφραζόμενο.

Η Κριλή με την τριλογία της γίνεται μέλος μιας πολύ σημαντικής ομάδας πεζογράφων, κυρίως μάλιστα γυναικών, όπως η Πηνελόπη Δέλτα, η Έλλη Αλεξίου, η Λιλίκα Νάκου, η Διδώ Σωτηρίου και η Άλκη Ζέη, ακόμα ίσως και Ρέα Γαλανάκη, που προσπάθησαν στο έργο τους να συγκροτήσουν μια γυναικοκεντρική προοπτική στην ιστορία, αναδιατάσσοντας τις αφηγηματικές αξίες και τις ιδεολογικές προτεραιότητες των δυναστικών ανδροκεντρικών μυθιστορηματικών συνθέσεων του παρελθόντος.

Συνήθως περιμένουμε αυτοβιογραφικές δοκιμές και εξομολογητικές αναφορές από αφηγητές που έχουν εσωτερικεύσει την λογική του θύματος και της θυματοποίησης πάνω στο ιστορικό πεπρωμένο της γυναίκας. Με την Κριλή βλέπουμε το ακριβώς αντίθετο: μια πρωϊκή και σχεδόν επική νοοτροπία, διαμορφωμένη από πεδία μαχών, συγκρούσεις και ακατάπαυστες καταστροφές, αποτυπώνεται διακριτικά αλλά δυναμικά σε όλη την τριλογία. Η Κριλή αποδέχεται την ιστορία όπως πραγματικά έγινε και δεν προσπαθεί ούτε να διδάξει ούτε να εξιδανι-